

ULOGA I ZNAČAJ FORENZIČKOG RAČUNOVODSTVA U OTKRIVANJU FINANSIJSKIH PREVARA

Milanka Aleksić | Docent, Panevropski univerzitet "Apeiron", Banja Luka, Bosna i Hercegovina,
milanka.a@apeiron-uni.eu

Bogdana Vujnović-Gligorić | Vanr. profesor, Panevropski univerzitet "Apeiron", Banja Luka, Bosna i Hercegovina,
bogdana-vujnovic@yahoo.com

Nina Uremović | Magistar ekonomije, Viši asistent, Panevropski univerzitet Apeiron, Banja Luka,
Bosna i hercegovina, nina.d.uremovic@apeiron-edu.eu

Rezime: Sa razvojem svjetskog tržišta dolazi do naglog rasta finansijskih prevara, što umanjuje objektivnost i pouzdanost finansijskog izvještavanja. U nastojanju da se smanji broj prevara i tako vrati povjerenje u finansijske izvještaje, došlo je do nastanka novog pravca u računovodstvu koji se naziva forenzičko računovodstvo. Forenzičko računovodstvo se bavi detaljnim i dubljim ispitivanjem regularnosti poslovanja preduzeća sa svrhom otkrivanja finansijskih prevara, kao i sankcionisanja počinioca, kroz prikupljanje dokaza prihvatljivih za sud.

Radom se želi istražiti potreba razvoja profesionalnog forenzičkog računovodstva, kako zbog porasta tradicionalnog i novog kriminala, tako i zbog nedostatka specijalnih znanja i iskustava postojećih nadzornih i izvršnih tijela u procesu istraga i davanja mišljenja o nedozvoljenim radnjama. Shodno tome, cilj ovog rada je da analizira pojam i cilj forenzičkog računovodstva, kao i da se utvrde poslovi forenzičkog računovode i odnosi revizije i forenzičkog računovodstva. U tu svrhu korištene su metoda analize i sinteze, dok se kod utvrđivanja predmeta forenzičkog računovodstva koristila metoda deskripcije.

Ključne riječi: Forenzičko računovodstvo, finansijska prevara, forenzički računovoda

JEL: M42 Revizija

UVOD

Finansijski izvještaji zahtijevaju fer i objektivan prikaz bilansnih pozicija. Uslov za kvalitetno finansijsko izvještavanje je adekvatan tretman poslovnih događaja. Računovodstveni tretman poslovnih događaja u velikoj mjeri zavisi od usvojenih

računovodstvenih politika i procjena koje moraju biti usklađene sa važećom regulativom, a prije svega sa međunarodnim računovodstvenim standardima, međunarodnim standardima finansijskog izvještavanja i okvirom za sastavljanje i predstavljanje finansijskih izvještaja. Zadnjih godina aktuelizirana je funkcija revizije, čiji je osnovni zadatak da utvrdi da li su finansijski izvještaji sačinjeni u skladu sa važećom regulativom, kako bi se u krajnjoj instanci spriječile finansijske prevare. Međutim, poslovna praksa je pokazala da revizija ne pruža dovoljnu zaštitu od finansijskih prevara. Zbog navedenog, a u cilju ocjene zakonitosti i stručnosti u evidentiranju poslovnih događaja, javila se potreba za sofisticiranijim vidom kontrole koji bi bio u stanju otkriti prevare unutar preduzeća. A takav vid kontrole je spoznat u forenzičkom računovodstvu, kao novom pravcu u računovodstvenom nadzoru.

Da li forenzičko računovodstvo može dati doprinos u sprečavanju finansijskih prevara i time objektivnijeg izvještavanja, utvrdićemo kroz analizu ciljeva forenzičkog računovodstva, predmeta analize, kao i ključnih poslova i zadataka forenzičara.

POJAM, CILJ I SVRHA FORENZIČKOG RAČUNOVODSTVA

Forenzičko računovodstvo se može definisati kao „primjena istražiteljskih i analitičkih vještina sa ciljem otkrivanja manipulacija u finansijskim izvještajima koji odstupaju od računovodstvenih stanadrda, poreznih zakona i ostalih zakonskih odredbi“ [Belak, 2011, 52]. Shodno navedenoj definiciji u forenzičkom računovodstvu je potrebno primjeniti računovodstvena, revizorska i druga finansijska znanja i vještine kako bi se razriješile finansijske činjenice, transakcije i odnosi koji su predmet sudskog postupka ili to mogu biti. Forenzičko računovodstvo je dosta širok pojam i zato ga možemo podijeliti na dva osnovna područja [Radović, 2014,18]:

- istražno računovodstvo – pomoću koga se otkrivaju prevare, kada postoji sumnja da je učinjena kriminalna radnja u finansijskim izvještajima, ili kada se poslovanje klijenta preventivno provjerava.
- sudska podrška – odnosi se na pružanje profesionalnih usluga licima koja su uključena u sudske postupke. Profesionalne usluge vrše lica koja posjeduju računovodstvene i revizorske vještine i druga znanja koja doprinose rješavanju sporova, poput finansijskog vještačenja, konsultantskih i drugih usluga.

S aspekta vremena izvođenja, forenzičko računovodstvo se smatra i „posebnom vrstom sprječavanja (preventivne) i/ili popravljajuće (kurativne) računovodstvene istrage i ocjenjivanja (ne) sporosti računovođenja i računovodstvenih izvještaja [Koletnik, 2008, 97].

Preventivno prosuđivanje podrazumijeva uključenost forenzičara za računovodstvo (ocjenjivača) u ocjenu privrednih događaja, procese i stanja, te profesionalnog ponašanja pojedinaca već na nivou pripreme za poslovno odlučivanje. Cilj je da se, kroz forenzičke ocjene, spriječe prevare i druge nezakonite radnje.

Popravljačke ili kurativne ocjene zahtijevaju angažman ocjenjivača tek kada je kažnjivo djelo izvršeno, odnosno kada je izražena sumnja da je takvo djelo nastalo. U tom slučaju se naknadno prosuđuje sadržaj, nosioci, uzoci i posljedice takvog djela.

Forenzičko računovodstvo se svrstava u dio računovodstva koji se bavi računovodstvenim ocjenjivanjem, a što se može vidjeti na sljedećoj slici.

Tabela 1. Mjesto i funkcija forenzičkog računovodstva

Računovodstvo: evidentiranje, ocjena i izvješće		
Računovodstveno planiranje i praćenje:	Računovodstvena ocjena:	Računovodstvena izvješća:
Knjigovodstvo Računovodstveno predračunavanje	Kontrolno pregledavanje Inspeksijsko pregledavanje Revizijska istraga Forenzička istraga: - poslovnih listina (dokumenata) - evidencija (poslovnih knjiga) - izvješća (informacija)	Unutarnje izvješće Vanjska izvješća
	Forenzični računovođa: Neovisno i nepristrasno mišljenje o (ne) zakonitim i/ili drugim nepravilnostima u računovodstvu	

Izvor: Koletnik, F. - Koletnik-Korošec, M.: Forenzičko računovodstvo u funkciji sprečavanja i otkrivanja gospodarskoga kriminala, Zbornik radova: Ekonomske reforme u BiH i Evropspe integracije, XI Međunarodni simpozij, Neum, 2008., p. 103

Predmet istrage forenzičara su dokumenti, poslovne knjige i izvještaji.

Cilj forenzičkog računovodstva je da unaprijedi proces finansijskog izvještavanja u dijelu objektivnosti i pouzdanosti. Ono treba da ukloni sve nedostatke dosadašnjih vidova nadzora koji nisu dali svoj doprinos u dijelu otkrivanja prevara, pronevjera i ostalih kriminalnih radnji, kao i u sudskom procesuiranju počinitelaca ovih djela. Forenzičko računovodstvo bi trebalo, ne samo otkriti kriminalnu radnju, već i procijeniti nivo štete za preduzeće po tom osnovu.

Na osnovu definisanog cilja može se odrediti i svrha forenzičkog računovodstva, a kako slijedi [Vukoja, 2013, 239]:

1. „Detektiranje područja mogućih nepravilnosti ili prevara - podrazumijeva sužavanje polja traženja određenih nepravilnosti odnosno lociranje područja gdje je nepravilnost ili prevara.
2. Detektiranje konkretnih nepravilnosti ili prevara - podrazumijeva otkrivanje konkretne nepravilnosti ili prevare i utvrđivanje načina na koji je izvedena.
3. Ocjena visine rizika od utvrđenih nepravilnosti ili prevara - podrazumijeva ocjenu opasnosti izvedenog zlodjela (namjerno, nenamjerno, visok ili nizak nivo nepravilnosti, velika ili mala opasnost od izvedene prevare itd.).
4. Izvođenje dokaza - razumijeva osiguranje materijalnih i drugih dokaza da je nedjelo izvedeno i način na koji je izvedeno“.

Forenzičko računovodstvo se prvo razvilo za potrebe sudova, mada je u zadnje vrijeme izražen razvoj komercijalnog forenzičkog računovodstva sa primarnom ulogom u otkrivanju i sprečavanju prevara, pronalaženje dokaza o nastaloj prevari, kao i procjeni stvarnog stanja i rezultata izvještajnog subjekta.

ZADACI FORENZIČKOG RAČUNOVOĐE

Forenzičko računovodstvo je uslovalo novu profesiju forenzičkog računovođe. Forenzički računovođa treba da posjeduje posebna znanja i vještine za sprečavanje, otkrivanje i dokazivanje finansijskih prevara koja nedostaju računovođama, revizorima, inspektorima i drugim predstavnicima državne i sudske vlasti. Znači, uloga forenzičkog računovođe je da se na profesionalan način, znanjem i iskustvom, bori protiv finansijskih prevara. Od njega se traži visok nivo stručne osposobljenosti i intuicije. Ključni poslovi forenzičkog računovođe su [Raffaelli, 2013, 97]:

- „da provjerava i ocjenjuje prikladnost, odnosno neprikladnost svladavanja poslovnih rizika u cilju sprječavanja, otkrivanja i dokazivanja prevare, odnosno druge nezakonite radnje,
- da na temelju vjerodostojnih dokaza daje nezavisno i nepristrasno mišljenje o uzrocima nastalih prevara i drugih nezakonitih radnji,
- da analizira uzroke i posljedice prevare i drugih nezakonitih radnji i utjecaj na računovodstveno i finansijsko izvještavanje,
- da otkrije i analizira sporne, odnosno upitne poslove, događaje, procese i stanja,
- da otkriva i analizira namjerno ili nenamjerno prikrivanje stvarne slike o poslovnim događajima, procesima i stanjima,
- da otkrije i analizira neistinito i nepošteno finansijsko izvještavanje,
- da nezavisno i nepristrasno daje mišljenje o radnjama unutar ekonomskog

položaja, te poslovnog uspjeha preduzeća za koje postoji opravdana sumnja u njihovu legalnost,

- da preporučuje poboljšanje sistema za otkrivanje prevare putem poštivanja kodeksa poslovne etike i ključnih indikatora za sumnju u prevare i druge nezakonite radnje.

U sljedećoj tabeli dat je pregled najčešćih oblika prevara koji su predmet istrage forenzičara, bilo da on djeluje interno ili eksterno. Interno djelovanje se odnosi na istraživanje mogućih prevara od strane zaposlenih i menadžmenta, dok se eksterno djelovanje odnosi na moguće prevare od strane poslovnih partnera.

Tabela 2. Prikaz najčešćih oblika internih i eksternih prevara koje forenzičari istražuju

PREVARE NA INTERNOM POLJU		PREVARE NA EKSTERNOM POLJU
Zaposlenici	Menadžeri	
Krađa zaliha i druge imovine	Pogrešno prikazivanje rezultata poslovanja	Krivotvoreni računi primljeni od vanjskih stranki
Zloupotreba gotovine	Lažni računi za prihode i troškove	Prezentiranje lažnih informacija
Krađa novca primljenog od kupaca (lapping)	Isisavanje novca pomoću prijateljskih tvrtki	Krađa intelektualnog vlasništva
Krivotvorenje finansijskih isprava	Krivotvorenje isprava	Lažni računi od dobavljača
Lažni računi za troškove	Primanje i davanje mita	Obmana kupaca i investitora
Novac za plaćanje na crno	Novac za plaćanje na crno	Podmićivanje/tajne provizije
Primanje mita (kickback)	Nepoštene kupoprodaje na štetu preduzeća	Nepoštene ponude cijena
Posudbe koje se ne vraćaju	Insajderska trgovina	Prevarni ugovori
Lažno prikazivanje radnih sati i učinka	Neplaćanje računa	Neplaćanje računa od strane kupaca
Korištenje službenih automobila u privatne svrhe	Neisporučivanje naplaćene robe	Neisporučivanje naplaćene robe od strane dobavljača
Korištenje sredstava preduzeća u privatne svrhe	Obmana kupaca	Obmana dobavljača
Rad za vlastite potrebe u toku radnog vremena	Varanje na kvaliteti i količini isporučene robe	Varanje na kvaliteti i količini isporučene robe

Izvor: Vukoja, B. - Unković, I.: Primjena metoda interne revizije i kontrole kao instrument za otkrivanje kriminalnih radnji i prevara, Zbornik radova 6, VII Godišnja konferencija, „Društvena odgovornost interne revizije“, Udruženje internih revizora u BiH, Sarajevo, 2013., p. 241-242

Znanje forenzičkog računovođe mora biti interdisciplinarno, a prije svega potrebna su znanja iz računovodstva i revizije, statistike, informatike i ekonomike, poznavanje propisa, istražiteljske vještine i tehnike, razvijena moć komunikacije (kako verbalne, tako i neverbalne), sposobnost uočavanja detalja, itd.

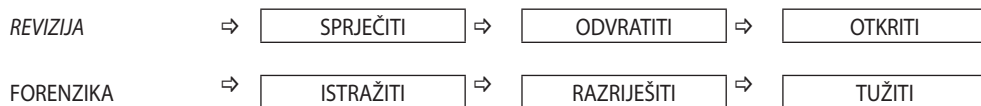
Obzirom da se najveći dio poslova forenzičkog računovođe odnosi na istraživanje računovodstvenih podataka i finansijskih izvještaja, onda su prioritetna znanja iz oblasti računovodstva. Forenzički računovođa mora dobro poznavati strukturu finansijskih izvještaja, računovodstvene i revizorske standarde, poreske zakone i sve druge propise koji tretiraju poslovnu aktivnost preduzeća. Na taj način će on lakše spoznati prevare menadžmenta, računovođe, a i revizije. Za razliku od revizije koja provjerava formalnu primjenu propisa, forenzički računovođa ima zadatak da utvrdi pravo stanje s aspekta interesa naručioca, odnosno korisnika forenzičkog računovodstva. U tu svrhu on primjenjuje standardna rješenja u oblastima koja su vezana za forenzičko računovodstvo (računovodstvo, revizija, kriminalistika i sl.).

ODNOS REVIZIJE I FORENZIČKOG RAČUNOVODSTVA

I pored jačanja kontrolnih organa, broj finansijskih prevara je u stalnom porastu. Često se nameće pitanje odgovornosti za finansijske prevare, kao i mogućnosti izgradnje adekvatnog sistema za njihovu prevenciju. Forenzička računovodstvena istraga može dati dobre rezultate u suzbijanju finansijskih prevara, ali ona zahtijeva nova učenja i razvijanje novih metoda i tehnika koje bi bile efikasne u praksi. Za sada je eksterna revizija jedini način za otkrivanje finansijskih prevara, mada i ona ima ograničene mogućnosti obzirom na djelokrug poslova. Najbolji metod za detekciju finansijskih prevara su zaposleni. Zaposleni moraju biti dobro obučeni i voljni da prijave svaku sumnjivu aktivnost. Interes zaposlenih za borbu protiv finansijskih malverzacija je motivisan željom da se smanje gubici po osnovu zloupotreba i malverzacija. Nenajavljene revizije, takođe, mogu biti korisne u procesu otkrivanja finansijskih prevara, jer stvaraju percepciju detekcije prevara. Očekivanje nenajavljene revizije djeluje pozitivno na odvracanje od nečasnih radnji.

Da je forenzičko računovodstvo detaljnije i dublje ispitivanje od revizije najbolje možemo vidjeti na sljedećoj slici:

Slika 1. Komparacija revizije i forenzike

Dok je revizija fokusirana na otkrivanje nepravilnosti u sačinjavanju finansijskih izvještaja, fokus forenzike je na otkrivanju kriminalnih radnji i procesuiranju.

Interne kontrole su, isto tako, korisne, ali i nedovoljne za potpuno sprečavanje finansijskih prevara. Bez obzira što preduzeća imaju strateške planove borbe protiv prevara putem internih kontrola, oni ne garantuju otkrivanje finansijske prevare u nastanku.

Navedene nedostatke interne kontrole i revizije, kao i ostalih tijela uključenih u sprečavanju finansijskih prevara može nadomjestiti forenzičko računovodstvo. Međutim, adekvatna implementacija forenzičkog računovodstva zahtijeva razvijanje forenzičkog računovodstva, kako u teoriji, tako i u praksi.

ZAKLJUČAK

Finansijske prevare, uglavnom, nastaju kao rezultat stavljanja ličnih interesa pojedinaca iznad opštih interesa preduzeća kao cjeline. Takve nečasne radnje se nastoje „zataškati“ kako bi se očuvale postojeće pozicije ili pridobile primamljivije. „Zataškavanje“ se vrši najčešće pod velom manipulativnog računovodstva, što umanjuje pouzdanost, kvalitet i integritet procesa finansijskog izvještavanja. Da bi se preduzeće zaštitilo od finansijskih prevara posebnu pažnju treba posvetiti nadzornim tijelima i mehanizmima. Aktuelna revizija finansijskih izvještaja ne može dati adekvatan odgovor u borbi protiv finansijskih manipulacija, kako zbog ograničenog djelovanja, tako i zbog vrlo složenih finansijskih manipulacija koje je sve teže otkriti blagovremeno. Upravo zbog toga se javila potreba za forenzičkim računovodstvom koje može detaljnije i dublje ispitati prevaru, a i preventivno djelovati u njenom otkrivanju. Osnovni cilj forenzičkog računovodstva je da otkrije prevaru, pronevjeru i ostale kriminalne radnje, kao i da pruži sudsku podršku kroz finansijsko vještačenje, konsultantske i druge usluge. Forenzičkim računovodstvom se bave forenzičke računovođe koji posjeduju adekvatna znanja i vještine za sprječavanje, otkrivanje i dokazivanje finansijskih prevara, a koja nisu izražena kod računovođa, revizora, inspektora i predstavnika državne i sudske vlasti. Forenzičke računovođe mogu djelovati preventivno i naknadno, kako na internom, tako i na eksternom polju. Pored širokog poslovnog i pravnog znanja kao i iskustva, forenzički računovođa treba svoj rad temeljiti na važećim računovodstvenim, revizijskim, kriminalističkim i drugim srodnim disciplinama podržanim teoretskim okvirima i najboljom praksom, te opšteprihvaćenim profesionalnim etičkim normama. Uloga forenzičkog računovodstva je da, na temelju vjerodostojnih dokaza daje nezavisno i

nepristrasno mišljenje o uzrocima nastalih prevara, da analizira uzroke i posljedice prevare na finansijsko izvještavanje, da otkrije i analizira neistinito i nepošteno finansijsko izvještavanje, da preporučuje poboljšanje sistema za otkrivanje prevare i sl. Stoga, forenzičko računovodstvo predstavlja najviši stepen osiguranja u otkrivanju finansijskih prevara.

LITERATURA

- Belak, V. (2011). Poslovna forenzika i forenzično računovodstvo - borba protiv prijevare, Zagreb: Belak Excellens d.o.o.
- Koletnik, F., Koletnik-Korošec, M. Forenzičko računovodstvo u funkciji sprečavanja i otkrivanja gospodarskoga kriminala, Zbornik radova: Ekonomske reforme u BiH i Evropse integracije, XI Međunarodni simpozij, Neum,
- Radović, R., Lalić, S. (2014). Forenzika - detektor privrednog kriminala i prevara, Tuzla: Poslovni konsultant, FINconsult.
- Raffaelli, B. (2013). Uloga i značaj finansijskih izvještaja, Porezni savjetnik, Sarajevo: Revicon d.o.o.
- Vukoja, B., Unković, I. (2013). Primjena metoda interne revizije i kontrole kao instrument za otkrivanje kriminalnih radnji i prevara, Zbornik radova 6, VII Godišnja konferencija, Društvena odgovornost interne revizije, Sarajevo: Udruženje internih revizora u BiH.
- Žilić, S. (2012). Finansijske prevare, nastanak otkrivanje i sprečavanje – uloga računovodstvene i revizorske profesije, Zbornik radova: Finansijski sistem i ekonomski razvoj, Neum: XV Međunarodni simpozij.

Summary: *The development of the world market leads to the rapid growth of financial frauds, which reduces the objectivity and reliability of financial reporting. In an effort to reduce fraud and thus restore confidence in the financial statements, a new direction has emerged in accounting, called forensic accounting. Forensic accounting is engaged in detailed and thorough examination of the regularity of business operations for the purpose of detecting financial frauds, as well as sanctioning the perpetrator, through the collection of evidence acceptable to the court.*

Due to the increase in traditional and new types of crimes, and due to the lack of special knowledge and experience of the existing supervisory and executive bodies in the investigation process and giving opinions on forbidden activities this paper aims to explore the need for development of professional forensic accounting. Consequently, the aim of this paper is to analyze the concept and objective of forensic accounting, as well as to determine the activities of forensic accountants and relation between audit and forensic accounting. For this purpose were used methods of analysis and synthesis, while in case of determining the forensic accounting subject was used descriptive method.

Keywords: *Forensic accounting, financial fraud, forensic accountant*